

Нестеренко С. С.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин,
кандидат юридичних наук*

ЗГОДА ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ ДЕРЖАВ

У сучасних умовах особливого значення набуває неухильне виконання всіма державами загальноєвизнаних принципів міжнародного права та міжнародно-правових зобов'язань. Норми права міжнародної відповідальності займають особливе місце серед правових заходів забезпечення міжнародного правопорядку та розглядаються як інструмент міжнародно-правового регулювання і стимулятор функціонування міжнародного права. Відповідно до загальних принципів права міжнародної відповідальності, усяке міжнародно-правове діяння держави спричиняє міжнародну відповідальність цієї держави. Проте можуть мати місце обставини, що перешкоджають виконанню державою своїх зобов'язань. Ці обставини виключають міжнародно-правову відповідальність держави через відсутність протиправного діяння держави. Обставини, що виключають протиправність діяння чітко визначаються нормами міжнародного права: самооборона, контрзаходи, форс-мажор, лихо і стан необхідності. Цей перелік є вичерпним. Зазначені обставини не припиняють зобов'язання і не впливають на його зміст. Вони лише виправдовують його невиконання, поки існують.

Однією з обставин, що виключає протиправність діяння держави, виступає згода держави. Мається на увазі ситуація, коли одна держава отримала згоду іншої держави на вчинення діяння, яке не відповідає прийнятим зобов'язанням. Угода між державами стосується не зміни або скасування даного зобов'язання взагалі, а незастосування в конкретному випадку. У практиці такі випадки зустрічаються досить часто, наприклад, одна держава дозволяє іншій здійснити транзит через її повітряний або внутрішній водний простір, надає згоду на розміщення будь-яких служб на своїй території, згоду на проведення офіційних розслідувань, арешт або затримання фізичних осіб. Наприклад, у справі «Саваркара» арбітражний суд встановив, що арешт Саваркара не був порушенням французького суверенітету, оскільки Франція погодилася на цей арешт в силу того, що її жандарм допомагав британській владі провести арешт (Commentaries to the draft articles on Responsibility of States for internationally wrongful acts adopted by the International Law Commission at its fifty-third session (2001) // Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp. IV. E.2). Або, наприклад, введення іноземних військ на територію держави звичайно розцінюється як серйозне порушення суверенітету держави, а найчастіше, як акт агресії. Проте така дія не буде визнана такою, якщо вона здійснена на прохання або за згодою держави.

За загальним правилом, уповноважена держава має право давати згоду на діяльність іншої держави у просторовій сфері дії своїх виняткових повноважень, а саме – в

межах території, а також щодо до своїх суверенних прав і юрисдикції, що діють в межах недержавної території (шельф, економічна зона, відкрите море, космос і т. д.).

Основоположним є положення, згідно якого згода на невиконання зобов'язання в конкретному випадку має бути «юридично дійсною». Юридично дійсна згода означає, що вона надана особою або органом, який має на це право і не повинна бути результатом примусу, помилки, підкупу.

Для вирішення питання про «юридично дійсну згоду» мають значення положення Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., що стосується повноважень на укладання договору. Особа вважається такою, що репрезентує державу з метою вираження згоди держави на обов'язковість для неї договору, коли вона пред'явить відповідні повноваження; або з практики відповідних держав чи з інших обставин випливає, що вони мали намір розглядати цю особу, як таку, що репрезентує державу для цих цілей, і не вимагати пред'явлення повноважень (п. 1 ст. 7).

Одна із вимог, що висувається до згоди як обставини, що виключає протиправність діяння – це відповідність згоди імперативним нормам міжнародного права. В Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р. вказується, що ніщо не виключає протиправності будь-якого діяння держави, якщо це діяння не відповідає зобов'язанню, що випливає з імперативної норми загального міжнародного права. (ст. 26). Так, в одному з рішень Міжнародного Суду ООН констатувалося, що принцип невтручання втратив би свою ефективність як принцип права, якби втручання могло бути виправдане простим проханням про допомогу, що виходить від опозиційної групи в іншій державі. Згода не може зазіхати на суверенні права держав.

Юридично дійсна згода держави на вчинення конкретного діяння іншою державою виключає протиправність цього діяння щодо першої держави, в тій мірі, в якій це діяння залишається в межах згоди. При посиленні на згоду як на підставу, що виключає протиправність діяння, необхідно, щоб діяння здійснювалося в межах узгоджених умов, що стосуються місця, часу, засобів та інших обставин діяльності зобов'язаної держави. Вихід за межі такої згоди стає міжнародним протиправним діянням. Так, згода на арешт конкретної особи на території певної держави не виключала б протиправності арешту інших осіб в цій державі.

Отже, для того, щоб згода юридично дійсною, повинні бути дотримані певні вимоги. Згода як обставина, що виключає протиправність діяння держави, повинна бути вільно наданою; вона має бути дійсно виражена державою, а не просто презюмуватися; згода повинна бути надана до вчинення певного діяння або в момент такого діяння; діяння, на вчинення якого отримана згода, повинно відбуватися у межах узгоджених умов. Згода може анулюватися в силу помилки, підкупу чи примусу. Існують випадки, за яких юридично дійсна згода взагалі не може бути надана, а саме, коли б це призвело до порушення імперативної норми загального міжнародного права.